

YENİ DÜNYA DÜZENİNDE KAOS: ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Merve KARAVAR*

* Ankara Medipol Üniversitesi İletişim Fakültesi
Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümüe-posta:
merve.karavar@ankaramedipol.edu.tr

ORCID 0000-0003-2276-4637

ÖZ

Bu makale kaos teorisinin temel kavramlarını açıklamakta ve başlangıç durumuna hassas bağlılık, rastgele olmama, doğrusal olmama ve belirsizlik ilkeleri tartışılmaktadır. Küreselleşen dünyada iletişim teknolojilerinin gelişimiyle fikirler sınırların ötesine geçme imkânı bulmuştur. Fakat bu durum her zaman pozitif olmamakta belirsizlik de üretilmekte ve güvensizlik ortamı meydana gelmektedir. Bir ülkede yaşanan herhangi bir problem/sorun kelebek etkisiyle diğer ülkelerde baş gösterebilmektedir. Kaos, hayatımızın her alanında vardır ve bununla yaşamak yeni normallik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada önemli olan oluşabilecek kaos durumlarını yönetebilmektir. Çalışmada incelenen olayların çıkış noktaları politik durumlar olmasına rağmen protesto hareketleriyle sınırlarının ötesine geçerek, başka ülkelerde çok başka boyutta kendini gösterdiği görülmüştür. Bu olaylar kelebek etkisini, belirsizlik ilkesini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kaos, Kaos Teorisi, Belirsizlik, Kelebek etkisi

CAOS IN A NEW WORLD ORDER: CASE STUDY

ABSTRACT

This article explains the basic concepts of chaos theory and discusses the principles of precision dependence on the initial state, non-randomness, non-linearity, and uncertainty. As an application and research area, principles are evaluated through case studies. In the globalizing world, with the development of communication technologies, ideas have found the opportunity to go beyond the borders. However, this situation is not always positive, and uncertainty is also produced and an atmosphere of insecurity occurs. Any problem/problem experienced in one country may arise in other countries with the butterfly effect. Chaos exists in every aspect of our lives and living with it is emerging as the new normality. At this point, the important thing is to manage the chaos situations that may occur. Although the starting points of the events examined in the study were political situations, it was seen that they went beyond their borders with protest movements and manifested itself in a very different dimension in other countries. These events show the butterfly effect, the uncertainty principle.

Keywords: Chaos, Chaos Theory, Uncertainty, Butterfly effect.

Geliş Tarihi/Received: 10.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 18.12.2022

Yayın Tarihi/Printed Date: 31.12.2022

Kaynak Gösterme: Karavar, M., (2022). "Yeni Dünya Düzeninde Kaos: Örnek Olay İncelemesi". *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(10) 467-477.

GİRİŞ

İlk kez 19. yüzyılda Henri Poincare tarafından kullanılan "kaos" terimi düzensizlik, kargaşa, işin içinden çıkılmaz anlamlarına gelmektedir. Poincare, dikkatten kaçan küçük noktaların büyük ve önemli sonuçları olabileceğine dikkat çekmektedir. Edward Lorenz ise "kaos teorisi"nin başlangıç durumuna hassas bağımlılık -ki kelebek etkisi olarak bilinir- olan özelliğini dünyanın herhangi bir yerinde bir kelebeğin kanat çırpmasıyla havada oluşan dalgaların ya da başlayacak olayların dünyanın diğer bir tarafında belli bir süre sonra kasırgaya neden olması şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca düzensizliğin içindeki muhteşem düzene işaret eder. Bauman'a göre piyasa sürekli belirsizlikten güç almaktadır. Sürekli ve artan bir biçimde belirsizliğinde yeniden üretilmesi gerekmektedir. Fakat krizin sürekliliğinden bunalan ve korku ile yaşayan insanların iktidara boyun eğme ihtimalleri de artmaktadır. Sürekli olan belirsizlik, kapitalist toplumları yıkmak yerine onların yerini daha da sağlamlaştırmaktadır. Kaos teorisi geniş alanlarda kullanılmakta ve farklı anlamlara gelmektedir. Kaosun sözlük anlamına bakıldığında; *düzensizlik, kargaşa, işin içinden çıkılmaz* anlamına geldiği görülmektedir. Bilimde, bazı zincirleme olaylardaki en ufak değişikliklerinin büyük sorunlar haline getiren kriz noktalarının her yerde olduğu anlamında kullanılan bu kavram, düzensizliğin içindeki düzeni ve lineer (doğrusal) olmayan dinamik sistemleri konu alan teoriyi ifade etmektedir (Biçici, 2016: 30). Kaos ve kargaşa eş anlamlı gibi kullanılmakta ancak anlam olarak farklılık göstermektedir. Kaos'u kargaşadan ayıran tarafı, kaosun kendine özgü determinist bir yapıda olmasıdır. Kaosun bir diğer ayırt edici özelliği ise, *başlangıç noktasına hassas bağlılık ve garip çekiciler* denilen bir özelliğe sahip olmasıdır. Kaos teorisi sadece fizik değil bilim felsefesi açısından da önemlidir. Çünkü; bu teori paradigma değişikliğini de temsil etmektedir (Ural, 2007: 102). Deterministik kaos teorisi, determinizm ve olasılığın paradoksal birlikteliğinin teorisi olarak ifade edilmektedir. Kaosun gerisinde kalan mekanizmaların anlaşılması, yalnızca suda yüzen bir yaprağın davranışı, düzensiz kalp atışları ve damlayan bir muslukta değil; evrenin büyük ve küçük ölçekte pek çok görünümünü anlamamızı da sağlar. Bu özelliğinden ötürü kaos teorisi bütün bilim dallarında yer bulmuştur (Koçak, 2000: 95).

Kaos teorisinin savunucuları, sosyal dünyada karmaşık, dinamik sistemlerin her yerde bulunup bulunmadığına ve simüle edilmiş doğrusal olmayan sistemler ile gerçek zamanlı borsa veya emtia fiyatları serileri arasındaki benzerliğe dikkat çekerek, her yerde işaretleri olduğunu söylemektedirler. Teorik bir perspektiften bakıldığında, kaos teorisi, deneyimin karmaşıklığını ve çeşitliliğini kabul ettiği için determinist pozitivizmi sorgulayan postmodern paradigma ile uyumludur. Postmodernizm, sosyal bilimlerin ve beşeri bilimlerin birçok alanı üzerinde derin bir etkiye sahip olsa da çok yakın zamana kadar organizasyon teorisyenleri tarafından ihmal edilmiştir (Levy, 2007: 168-169)

Her bilimsel teori yeni ve o teoriye özgü çalışmayı beraberinde getirir. Dolayısıyla onun getirdiği felsefi dönüşümü ve felsefi sistematiği dikkate almak gerekmektedir. Her büyük teori aynı zamanda köklü bir paradigma dönüşümünü ifade eder. Kepler, Kopernik, Galileo ve Newton gibi bilim adamlarının ortaya koyduğu görüşler, teolojiden insan bilimlerine, teknolojiden sosyal bilimlere kadar çeşitliği değişimlerin de kaynağı olmuştur. Kaos teorisinde de benzeri bir durum söz konusudur (Ural, 2007: 103). Makalede kaosun tanımına, çıkış noktasına, kaosun temel ilkelerine yer verilmiştir. Belirsizlik ilkesinden yola çıkılarak yeni dünya düzeni ana faktörleriyle incelenerek dünyada yaşanan bazı sorunlar kaos teorisi içerisinde değerlendirilecektir. Örnek olaylar gelir eşitsizliği, yoksulluk, siyasi belirsizlikler arasından rastgele olarak seçilmiştir.

1. Yeni Dünya Düzeni, Kaos Teorisinin Temel İlkeleri ve Genel Özellikleri

Yeni Dünya Düzeni söylemi, bir dizi nedenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu sebeplerin ilki SSCB'nin yıkılmasıyla Soğuk Savaş döneminin sona ermesidir. İkincisi Soğuk Savaş dönemi sona ermiş olsa da ABD'nin süper güç statüsünü koruma kararlılığıdır. Soğuk Savaş boyunca ABD, Sovyetler Birliği'ni "çevrelemekten" sorumlu olduğu sürece, uluslararası politikada açıkça tanımlanmış bir role ve tartışmasız bir nüfuza sahipti. Ancak Sovyet tehdidinin dağılmasıyla birlikte bir kimlik krizi ortaya çıktı; Amerika artık kendisini Sovyet 'öteki'ne göre tanımlayamazdı. Ancak kırk yılı aşkın bir süre boyunca küresel lider olan ABD'nin geleneksel komuta rolünden vazgeçmek istemedi. Doğal olarak bu durum üçüncü

sebebi yani 'yeni' tehditlerin ortaya çıkmasını ve dile getirilmesini ortaya çıkardı (Lazar, 2004: 225). *Yeni dünya düzeni*, kapitalizmin dünya genelinde egemen olmaya başlamasıyla ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapıda ortaya çıkan dönüşüm durumunu olarak kabul edilmektedir. 1980'li yıllara kadar *yeni dünya sistemi* veya düzeni uygulama alanı bulamadı. Üçüncü Dünya'nın ekonomik ve siyasi zayıflaması ile birlikte ABD gücüne karşı dengeleyici bir denge olarak Sovyet gücünün boşluğu, BM Güvenlik Konseyi için yeni bir potansiyel yarattı. Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi arasındaki işbirliği ilişkileri, İran-Irak savaşında önemli ölçüde ortaya çıktı. İngiltere ve Fransa için, kalıcı beşli arasındaki yeni ilişki, dünya gücünün merkezinde ayrıcalıklı bir konumu yeniden kazanmak için bir fırsattı. ABD'ye ihtiyaçları vardı ama ABD'nin de onlara ihtiyacı vardı. 1990 yazındaki Körfez krizi ve ardından gelen askeri harekât, ABD'nin yeni bir güç konfigürasyonunu tanımladı. Başkan George Bush defalarca bu durumu 'yeni dünya düzeni' olarak adlandırdı (Cox 1992: 164). 1990'lı yıllarda artık yeni dünya düzeni uygulama alanı buldu. Fakat bu durum dünya genelinde devletlerin gündemini işsizlik, yaygın yoksulluk, toplumsal eşitsizlik, sınıflı toplumsal yapı gibi sosyal sorunlar işgal etmeye başladı. Bu sorunlar ekonomik krizlerin sosyal sorunlara dönüşmesine zemin hazırladı. Özellikle ekonomik temelli olan gelir dağılımındaki eşitsizlik günümüz dünyasında küresel bir sosyal sorun haline gelmiştir (Zafer 2021: 663). Örneğin Nisan 2000'de, yaklaşık 10.000 gösterici Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın Washington DC'deki bahar toplantılarını durdurmak için protestolar yaptılar. Çünkü protestoculara göre, demokratik olmayan kurumların kutsal olmayan üçlüsünü (IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü) yoksulluğun korunmasında aktif rolü bulunmaktaydı (Rupert, 2001: 1). Gerek yaygın yoksulluk gerekse gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi yeni dünya düzenin sorunları günümüz dünyasında kelebek etkisi yaratmaktadır.

Henri Poincare, kaos terimini ilk kullanan bilim adamıdır. Aslında Poincare'nin çalışması güneş sistemiyle alakalıdır. Yaptığı çalışmada, güneş sisteminin hareketini belirleyen denklem sisteminin çözümünün başlangıç koşullarına hassas bağımlı olduğunu, ancak başlangıç koşullarının doğru olarak saptanamayacağını ortaya koymuştur. Böylece öngörülemez ve belirlenemez duruma kaos demiştir (Ertürk, 2012: 853). *Bilim ve Yöntemler* adlı eserinde Poincare, dikkatten kaçan küçük noktaların, büyük ve önemli sonuçlara neden olacağını, bu durumu adlandıramayan insanların sonucun rastlantı sonucu ortaya çıkacağını düşüneceklerini ve söyleyeceklerini yazmıştır. Poincare, *olacağı öngörmek olanaklı* değildir, diyerek kaos teorisini şekillendirmiştir. Kaos teorisine yer veren bir diğer isim Edward Lorenz'dir. 1960'lı yıllarda Lorenz tesadüfi olarak seçmiş olduğu sıcaklık değerlerini, en hassas termometrenin dahi algılayamayacağı düzeyde küçük oranla yuvarlamış ve herhangi bir fark yaratmamasını beklerken sonuçta ortaya bambaşka fonksiyonların çıktığı görmüştür. Lorenz'in fark ettiği sonuç doğru, güvenilir uzun vadeli bir tahmin yapmanın değişkenlerin kaotik davranışları nedeniyle mümkün olmadığıdır (Biçici, 2016: 30). Aslında burada ön plana çıkan nokta, farkında olmadan yapılan bir hatalı verinin sonucu öngörülme, beklenenden daha farklı sonuçlar ortaya çıkmasına neden olabilmesidir. Lorenz'in soruna baktığı bir başka açı, *evet havayı değiştirebiliriz, havanın kendi haline bırakıldığında da yapacağı şeyden farklı bir şey yapması sağlanabilir ama kişinin bunu gerçekleştirmesi taktirde, havanın kendi haline bırakıldığında ne yapacağını bilemeyecektik*, şeklindedir. Bu yapılırca şans değiştirmiş olabilir ancak iyi yönde mi kötü yönde mi değişir, bu bilinmemektedir (Gleick, 2005: 16). Kaos teorisine önemli katkısı olan Lorenz çalışmasının sonunda kelebeğin kanatlarına benzeyen, Lorenz çekicisi olarak da adlandırılan şekle yer vermiştir. Bu şekil ile ortaya çıkan aslında her olay ne kadar karmaşık görünse de kendi içinde bir düzenin olduğudur. (Biçici, 2016: 30). Kaos teorisinin temel ilkeleri bulunmaktadır. Bunlar; başlangıç durumuna hassas bağlılık, rastgele olmama, doğrusal olmama ve belirsizliktir.

Başlangıç durumuna hassas bağımlılık: Bu durum *kelebek etkisi* olarak da bilinir. Dünyanın herhangi bir yerinde bir kelebeğin kanat çırpmasıyla havada oluşan dalgaların ya da başlayacak olayların dünyanın bir diğer ucunda bir müddet sonra kasırgaya neden olması kelebek etkisi olarak adlandırılır. Burada önemli olan nokta, kaotik olan bir olayda başlangıç durumuna hassas bir biçimde bağlı olmasıdır. Başlangıç noktasında olan en küçük değişiklik sonuçlarda da değişikliklere yol açmaktadır. Aslında burada bir nedensellikte bulunmaktadır. Hassas bir dengede olan herhangi bir olgudan, o olgunun bir tetiklenmesi sonucunda öngörülme durumları ortaya çıkabilir (Biçici, 2016: 30). Çevreleriyle etkileşime girer ve

deneyimler öğrenilir. Böylece sistemi yapılandıran iç kuvvetler ile çevrelerini oluşturan dış kuvvetler arasındaki hassas denge bozulduğunda stres yaşanmaktadır. Bu denge, istikrar ve istikrarsızlık arasındaki ilişki genellikle "kaosun sınırı" olarak adlandırılmaktadır (Pryor, & Bright, 2003: 16). Başka bir ifadeyle aslında anlık olan bazı değişiklikler ilerleyen zamanlarda büyük sonuçlar/değişiklikler getirebilir.

Rastgele olmamak: Dünyada birçok olayın aslında kaotik bir yapılanmaya, bu kaotik yapılanmaların ise kendi içerisinde bir düzene sahip olduğu anlamına gelmektedir. Düzensizliğin içindeki muhteşem düzene işaret eder. Düzensizliğin kendi içinde bir düzeni vardır (Biçici, 2016: 1). Rastlantı ise, bilinmezlik kavramlarının olumsuz anlama geldikleri düşünülür. Oysa rastlantı konusunda bilimsel araştırmalar yapılması olanaksız değildir. Bu alandaki çalışmalara Pierre Fermat, Blaise Pascal ve Jacques Bernoulli gibi bilim damlarının şans oyunlarını analiz etmesine yönelik araştırmalar ile başlamıştır. Bu analiz ise günümüzde olasılık hesapları adı ile bilinen matematiğin yan dallarından biri kabul edilen bir konunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Olasılık hesaplarının odak noktasını oluşturan teoriye göre, madeni bir para üst üste birçok kez havaya atıldığında yazı ya da tura gelme şansı yüzde elliye yakın olur. Böylelikle, bir kez atılan madeni paranın yazı mı tura mı geleceği bilinmezken, birçok kez atılmasının sonuçları kestirilebilir. Birçok kez yinelenen bir olaylar dizisi ya da geniş sistemlere ilişkin olarak rastlantı öğelerinin araştırılmasında bilinmezlikten bilinirliğe geçiş oldukça önemlidir (Ruelle, 1994: 3).

Doğrusal olmama (Non-linearity): Doğrusal olmama, kaos teorisinin önemli ilkesinden biridir. Bilim adamları, doğrusal olmayan konuları, büyük heyecanla karşılarlar; ancak bu durumları da sıradışı olarak adlandırır. Doğrusal olmamanın anlamı, "kuralların değiştirilmesi yoluyla oyun oynama durumu"dur. Bu durumda, önemli olan karşılaşılabilecek olan engeller değil, alınan yol hızıdır (Altun, 2001: 455). Kaos incelemeleri hangi soruların mantıklı hangilerinin mantıksız olduğunu görmeye yardımcı olur. Kaotik dinamiklerin incelenmesi ise, hedeflerimizden bazılarının doğrusal olmayan dizgelerin garip özellikler karşısında erişilemez olduğunu düşündürmüştür (Smith, 2014: 219). Lorenz'e göre (2005: 166), doğrusal olmama ve kaos eş anlamlı değildir. Doğrusal olmama, tek bir anlama sahip olması bakımından kaostan farklılık gösterir. Doğrusal bir süreç, herhangi bir değişkendeki herhangi bir başlangıç zamanındaki bir değişiklik, daha sonraki bir zamanda aynı veya başka bir değişkende bir değişiklik meydana getirirse, aynı başlangıç zamanındaki iki kat daha büyük bir değişiklik, iki kat daha büyük bir değişiklik üretecektir. Burada "iki kez" yerine "yarım" veya "beş kez" veya "yüz kez" koyabilirsiniz ve açıklama geçerli kalacaktır. Herhangi bir değişkenin sonraki değerleri, grafik kâğıdında herhangi bir değişkenin ilişkili başlangıç değerlerine karşı çizilirse, noktalar düz bir çizgi üzerinde uzanacaktır yani doğrusal olmayan bir süreç, tamamen doğrusal olmayan bir süreçtir.

Kaos teorisine örnek verecek olursak; "Araba kullanan bir kişinin gözüne toz kaçarsa, direksiyon hakimiyetini kaybedebilir, araba devrilir; bir sürü insan da bundan etkilenir. Çöp batma hadisesi bir trafik kazasına sebep olmuştur. Böyle bir kaza sonrası ortaya çıkan, sosyal, ekonomik, psikolojik nitelikli olaylar arasında öngörülebilir bir sebep-sonuç ilişkisi yoktur. Sebep ortadadır, fakat sonuç ile arasında öngörülebilir ve basit bir ilişki kurulamaz" (Ural, 2007: 104). Aslında gündelik yaşamımızda da en ufak bir etki, uyarıcı öngörülme ihtimali olmayan sebeplerle, yeni sonuçlara neden olmaktadır. Kaos ile ilgili örnekleri matematikte de bulmak mümkündür. Bakıldığında basit problemlerin çözümü oldukça karmaşık davranışlar da ortaya koymaktadır. Basit olmasına rağmen lineer olmayan bu problemlerin çözümü ancak bilgisayarların devreye girmesiyle de kolaylaşmıştır. Bu sebeple kaos, bilgisayar çağının bilimi olarak da adlandırılır (Koçak, 2000: 95). Dünyadaki devrimlere bakıldığında; günümüz toplumsal düzeninin kaos teorisinin başlangıç durumuna hassas bağımlılık ilkesine şu örnekler verilebilir. Örneğin; Kuzey Afrika ve Ortadoğu'nun şu anki karmaşık ve istikrarsız durumunun başlangıç olayı, Arap Baharı denilen ve Tunus'taki işsiz bir üniversite öğrencisinin kendisini yakmasıyla başlamıştır (Biçici, 2016: 33).

Kriz ve tehditler her dönem farklı olaylar olarak ortaya çıkmaktadır. Ulrich Beck bugünün risk ve tehlikelerinin, Ortaçağdaki risk ve tehlikelerden belirgin bir şekilde ayrılmasının nedenini, küresel bir doğası olması ve tehdidin modern şekilleri olduğunu ortaya koymuştur. Modernleşmenin ve aşırı üretimin doğurduğu tehlikeler ve emniyetsizliklerle ortaya çıkan risk tanımıdır (Yıldız, 2013: 44). Günümüzün belirsizliklerinin, Anthony Giddens'in ifadesiyle,

imal edilmiş oldukları bariz bir hal almakta ve böylece belirsizlik içinde yaşamak bir yaşam biçimi, eldeki tek yaşamın tek biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde Sicherheit'in üç bileşeni olan, güvenlik, kesinlik ve emniyet sürekli darbe almaktadır. Bu üç bileşen, rasyonel olarak düşünme ve hareket etme yetisinin bağlı olduğu özgüven koşullarıdır, bu bileşenlerden herhangi birinin eksikliği aynı sonuçlara yol açabilir (Bauman, 2014: 26-27).

Belirsizlik: Kaos teorisi, basit bir ifadeyle, kaos, öngörülebilirliği olmayan bir düzendir. Yani, iyi anlaşılabilir (sonlu bir dizi koşul veya kural aracılığıyla tam olarak tanımlanabilmeleri anlamında) fiziksel ve sosyal sistemler vardır. Temelde tahmin edilemese de kaos, anarşi veya rastgelelik değildir. Kaos düzendir, ancak "görünmez" olan düzendir. Kaos, yalnızca "gürültü" nün veya müdahalenin veya hatta yetersiz bilginin sonucu da değildir. Kaosun im ettiği şey "belirsizlik ilkesi"dir. Tabii ki, hayattaki her şey kaotik değildir. Planlamacıların uğraşması gereken şeylerden bazıları oldukça düzenli ve öngörülebilir evler inşa etmek, sokakları temizlemek, hizmet sağlamaktır. Ancak planlamacıların, örneğin nüfus artışı, arazi kullanım kalıpları, trafik akışlarıyla uğraştığı olguların çoğu kaotiktir. Yani, bireysel veya "yerel" düzeyde davranışı yöneten "kuralları" tam olarak anlayabiliriz, ancak yine de küresel sonucu yakın gelecekte başka bir şeyin ötesinde tahmin etmek imkansızdır. Kaos teorisi ayrıca iyimser bir mesaja sahiptir. Çünkü son derece karmaşık ve öngörülemeyen davranışlar, oldukça basit ve erişilebilir kuralların ürünü olabilmektedir (Cartwright, 1991: 44-45).

Bauman'a göre piyasa sürekli belirsizlikten güç almaktadır. Sürekli ve artan bir biçimde belirsizliğinde yeniden üretilmesi gerekmektedir. Zygmunt Bauman siyasetin giderek iktidarsızlaştığından bahsederken bize sunulan siyasal alternatiflerin piyasadan önce değil, piyasa işlemlerinin bir sonucu olarak oluştuğunu belirtmektedir. Siyaset değil piyasa tarafından oluşturulan bu seçenekler, siyasette uygulanması gereken ve rasyonelliği sorgulanmayan "veri"ler olarak gelir. Neo-liberal *ekonomizm*de ekonomi, bir araç değil bir amaçtır (Bauman, 2000: 83-85).

2. Örnek Olayların Kelebek Etkisi Kavramları İçinde Değerlendirilmesi

Anthony Giddens'in göre, şu anda yaşanan belirsizlik imal edilmiş bir belirsizliktir. Aslında, güvenlik arayışı kitleleri daha da güvensiz bir ortamda yaşamaya itmektedir. Beklenen aşırı güvenlik giderek özgürlüğün kısıtlanmasına sebep olmaktadır. Örneğin devlet mekanizmasının var olma sebebi bireylerin ve toplumların güvenlik ve özgürlüklerini korumak ve güvence altına almaktır. Artan güvenlik talebi, ya da "sizin güvenliğiniz için" mottosu altında gerçekleştirilen eylemler kişisel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasını meydana getirmektedir. Güvenlik arayan birey, bu durum karşısında "evet bu güvenliğimiz için şunu da yapmayıverelim" diyerek özgürlüğünden feragat etmekte ve ilerleyen zamanda özgürlüğünün büyük kısmını kaybetmiş ve kendisini güvenli sandığı güvensiz bir yapı içinde bulmaktadır. Çünkü yeni oluşan yapıda onun artık "güvensiz" olduğunu söyleme hakkı "güvenlik" sebebiyle elinden alınma noktasındadır. Günümüzde uygulanan internet yasakları "sizin güvenliğiniz için yasakladık" mottosu ile hareket ederek genel kitleyi teskin etme çerçevesinde ilerleyip aslında kişinin özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Tarihsel süreçte ise krallıkların, beylerin, sultanlıkların devletlerin dayandıkları ulvi güç, Tanrının gölgesi, tanrının yeryüzündeki eli vs gibi söylemler/nitelendirmelerle kozmik korku temeline dayanmaktadır. Zaman içerisinde bu güç kısmen bilinmezden bilinene evrilmekte ve devlet çeşitli imgelerle karşımıza çıkmaktadır (Bauman, 2014: 69-71).

Baumanın anlattığı gibi "normal" olanı arama, bulma durumunu ortaya çıkartan şey krizi durumudur. Bir şeyin varken yok olması durumunda o yok olan şeyin özü, mantığı, işlevi hakkında düşünmeye, sorgulamaya ve arayış içine girmeye başlamaktayız. *Mevcut siyasal yapıdan memnun değil misin? O halde normal ne? Olması gereken ne? Eskisi neydi de şuan memnun değilsin. Arasındaki farklar ne?* gibi kriz durumlarının soruları arayışın ve düşüncenin temelini oluşturmaktadır. Yani sorun olmadan fikir çıkmamakta, bir şeyin eksikliği hissedilemezse o şeyi düzeltmeye çalışmak için adım atılmamaktadır. Örneğin gece diye bir şey olmasaydı ampul diye bir şeyi icat etmeye gerek kalmayacaktı. Gece yaşanan kriz, gündüze (normale) olan ihtiyacı ve ona yönelik düşüncüyü doğurdu. Krizin sürekliliğinden bunalan ve korku ile yaşayan insanların iktidara boyun eğme ihtimalleri de artmaktadır. Sürekli olan belirsizlik, kapitalist toplumları yıkmak yerine onların yerini daha da sağlamlaştırmaktadır (Yıldız, 2013: 78). Bireyler ve çevreleri, başlangıç koşullarındaki değişime son derece duyarlı olan karmaşık, açık, uyarlanabilir sistemler olmaları anlamında kaotik olarak görülmektedir.

Hem karmaşıklıklarının hem de bu duyarlılığın bir sonucu olarak, bu tür sistemler doğrusal olmayan nedensellik yaşarlar ki sistemlerin deneyimlediği olayların nedenleri ve etkileri orantılı değildir. Sonuç olarak, bu tür sistemler düzenlidir ancak öngörülebilir değildir. Doğrusal olmayan nedenselliğe ilişkin insan deneyiminin yaygın olarak alıntılanan bir örneği, Eylül 2001'de dünyanın birçok yerinde bir düzine El Kaide teröristinin eylemlerinin siyasi, ekonomik, güvenlik, askeri, sosyal, eğlence, seyahat ve kişisel yansımalarıdır (Pryor, & Bright, 2003: 16).

Bugün yaşanan krizlere bakıldığında eski dönemde yaşanan krizlerle bugün arasında farklılıklar vardır. Doğu, batı arasındaki anlaşmazlıklar, gerilim, iklim değişikliğinin sebep olduğu kıtlık ve benzeri durumlar, düşman ülkelerle çıkabilecek savaş, salgın hastalık gibi. Ancak günümüz krizleri ise bir anda ortaya çıkabiliyor ve kaynağı yönü kestirilemiyor. Dolayısıyla krizleri giderebilecek çözümler net olarak ortaya koyulamıyor. Tahmin etmenin zor olması çözüm önerilerini engellemektedir. Yaşanan ekonomik krizlerin en önemli nedeninin "tüketim davranışlarındaki rasyonel bağın kopması" gösterilmektedir (Yıldız, 2013: 74-76). Teknolojilerin gelişmesi, birbirine bağımlı olması yeni belirsizlikler, tehditler ve güvenlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. İnternet tabanlı ağların kullanımı fikir ve düşüncelerin sınır ötesine geçmesine ortam hazırlamıştır. Ülkelerin sınırları ortadan kalkmakta ve bilgi hızla yayılmaktadır.

Uluslararası politikalar alanında araştırma yapan araştırmacıların belirttikleri bazı durumlar vardır. Bu durumlara göre, Soğuk Savaş yıllarında uluslararası sistemin getirdiği sorunları, tehditleri belli kalıplar içinde incelemek mümkündür. Ancak günümüzde yapılan incelemelere bakıldığında eksiklik olduğu görülmüştür. Bunların sebeplerinden ilki, insan merkezli analizlere sahip olması, bir diğeri ise pozitivist metodoloji kullanılmasıdır. Örneklere bakacak olursak; 1960'lı yıllarda Sovyet Birliği ve Çin arasında yaşanan sorunlar sonucu Rusya Çin'e yardımı kesince, Çin'de başlayan kıtlık ve açlık krizi "Kültür Devrimi" hareketini başlattı. Çin gençliği: "bırakın bin çiçek açsın" sloganı altında ayaklandırılmış ve Çin'deki gençlik hareketi Pasifik Okyanusundan Amerika'ya erişmiştir. 1968'de Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Çıkış noktasına baktığımızda Çin'deki gıda üretiminin ortaya çıkardığı politika ve kriz durumu birbirini etkileyerek hiç beklenmedik bir biçimde dünyayı etkilemiştir (Köni, 2016: 204-205). Bunları protesto etmek isteyen gençlik hareketi sınır ötesine geçerek, başka ülkelerde çok başka boyutta kendini göstermiştir. Bu yaşanan olay, kelebek etkisini, belirsizlik ilkesini göstermektedir.

Arap coğrafyasında 2010 yılı sonunda başlayan yönetim karşıtı halk hareketleri, 21. yüzyılın önemli tarihi olaylarından birisi olarak kabul görmektedir. Yıllardır baskıcı ve otoriter rejimler tarafından yönetilen Arap halkları, 2010 Aralık ayında, Tunus'ta başlayan isyan dalgası ile birlikte çeşitli değişimlere sürüklenmiştir. Tunus'ta işsizlik ve ekonomik sorunlardan ötürü pazarcılık yapan üniversite mezunu Muhammed Bouazizi isimli gencin kendini yakmasıyla başlayan isyan ve değişim talebi bölge ülkelerinin çoğunu etkilemiş, Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de yönetim değişiklikleri ile sonuçlanmış, birçok Arap ülkesinde de halkın yönetime karşı protestolar başlatmasına sebep olmuştur. Suriye'de rejim, isyan hareketlerine karşı yaklaşık iki yıldır büyük bir direnç gösterirken, binlerce sivilin ölümüne neden olmuştur. Bölgede iç çatışma ve siyasi çekişmeler yoğun bir şekilde devam etmekte, beklenen demokratik ortam bir türlü yerleşmemektedir (Orhan, D, 2013: 18). Arap Baharında Baumanın anlattığı gibi "normal" olanı arama, bulma durumunu ortaya çıkarmaya çalışan bir kriz durumu görülmektedir. Yine Arap Baharını, doğrusal olmama durumu olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Siyaseten istenen değişiklik bir anlamda, kuralların değiştirilmesi yoluyla oyun oynama durumudur. Arap Baharında beklenen demokratik ortamın bir türlü istenen yere ulaşamamasını da yine doğrusal olmama ilkesiyle açıklayabiliriz. Çünkü bu durumda, önemli olan karşılaşılabilecek olan engeller değil, alınan yol hızıdır.

Kaos ile ilgili tanımlardan ve ilkelerinden sonra Suriye'de yaşanan olayların tahlilini kavramsal olarak açıklayabiliriz. Çünkü olayların başlamasından önce Türkiye için PYD, dünya için İŞİD kavramları yoktu. Olayların başlangıcına baktığımızda ilk olarak kelebek etkisini görüyoruz. Şöyle ki Fas'ı Libya'yı ve Mısır'ı etkileyen "Arap Baharı" olayları hakkında Suriye'nin Dera şehrinde yaşayan iki kadın doktor telefonda konuşurken "Hüsnu Mübarek düşmüş. Darısı bizim başımıza." derler. Suriye istihbaratına takılan bu konuşma neticesinde kadın doktorlar tutuklanır ve ceza olarak saçları sıfıra vurulur. Nitekim özelde kaosun olasılık

noktası kadın doktorların başına gelenleri kabul edebileceğimiz gibi genelde "Arap Baharı"nı da olasılık noktası olarak kabul edebiliriz. Peki ayaklanmanın sebepleri neler olabilir? Kadınlardan birinin akrabası olan on iki on üç yaşlarında bir çocuk olay üzerine duvarlara "Halk, düzenin yıkılmasını istiyor." sloganını yazar. Okul müdürü çocuğu istihbarata şikâyet eder. Çocuklar hapse atılarak ağır işkencelere maruz bırakılır. Dera'daki aşiretlerin liderleri istihbarata giderek çocukların serbest bırakılmasını talep ederler ancak hakarete uğrarlar. Ertesi gün bin kişilik bir grup sokaklara çıkarak hem çocukların bırakılmamasını hem de aşiret liderlerine yapılan hakareti protesto ederler. Ancak Dera'da başlayan bu protestonun başka bir sebebi daha vardır. Bu bölgede yaşayan insanlar peygamber soyundan yani seyittirler ve Baas rejimi tarafından hep baskıya maruz kalmışlardır. Sonuç olarak diğer şehirlerde cuma namazı sonrası, Dera halkına destek için protesto yapanlara polis şiddet uygulayınca olay Esad'ın gitmesini isteyen bir halk ayaklanmasına dönüşür. Dera'da iki kadının temennisiyle başlayan olaylar sadece Suriye'yi değil başta komşuları olmak üzere tüm dünyayı etkisi altına alır. Suriye sınırında yaşanan güvenlik sorunu komşu ülkelerini de etkilemektedir. Sınırdaki yaşanan kaos birçok belirsizliği de beraberinde getirmekte ve ülkeden kaçıp Türkiye'ye girmeye çalışanlardan dolayı güvenlik sorunu da ortaya çıkmaktadır. Ya da ülkede yaşanan can güvenliği sorunu bir anda BM de etkilemektedir. Çünkü oluşan bu kaos durumunu yönetmek, belirsizlik durumunu en azindirmek, halkın can güvenliğini sağlamak ve çözümler üretmesi gerekmektedir (<https://www.gazetevatan.com/gundem/suriyede-ic-savas-nasil-basladi-538013>). Dolayısıyla Suriye'de yaşanan olay birçok ülkeyi ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi alanda etkilemekte ve sınır ötesine geçmektedir.

Yeni Dünya'nın ana faktörleri bulunmaktadır. Bunlar küresel iklim değişiklikleri, senkretik din ve finansdır. Yaşanan sıkıntılar ileride dünyada su ve enerji kıtlığının da baş göstereceğine işaret ediyor. Küresel iklim değişikliğinin küresel ısınma boyutunun kuruttuğu bölgelerde su kaynaklarına sahip olan ülkeler, ellerindeki kaynakları korumak için, diğer ülkeler ise o kaynaklara sahip olabilmek için nükleer silahlara başvurabilir. Örneğin Afganistan ve Irak'ın işgali. Buradaki operasyonların görünen siyasi amacı barışı, huzuru, demokrasiyi sağlamakken, belki de olan kaosu devam ettirmek de amaç olabilir (Kurtoğlu, 2015: 130-133). Belirsizlik durumu hakimdir. Kaos durumu ile yaşamak normal bir durum haline gelmektedir.

Ortadoğu'da yaşanan sorunların temelinde, küreselleşmenin etkileri, etnik kimliklerin ön plana çıkması, yolsuzluk, işsizlik, gelir dağılımı arasındaki farklılıklar, Ortadoğu'ya karşı izlenen rejim değişikliği politikalar vardır. Bu faktörlere ek olarak; iklim değişikliği gıda güvenliği, çevre kirlilikleri gibi faktörler de vardır. Genel olarak bakıldığında göç ve çatışmaların başlangıç noktalarında gıda eksikliğidir. Örneğin, Suriye'deki halk ayaklanmalarını tetikleyen faktörlerden biri de beş yıl öncesine kadar kuraklık yaşanmasıdır. Kuraklıktan dolayı tahıl üretimi düşmüş, büyük baş hayvanları telef olmuş, Yemen de yasa dışı açılan kuyular yüzünden güvenlik sorunları olmuş ve Sünni mezhepleri ayıran hükümete karşı duyulan olumsuz düşünceler ülkeyi kaos durumuna açık hale getirmektedir. Görüleceği üzere, ileride yaşanabilecek iklim değişikliği ve kuraklık nedeniyle Ortadoğu'da görülebilecek olan gıda güvenliği sorunları çözülmezse siyasi boyutta da etkime ihtimali gittikçe artar. Ülkede yaşanan herhangi bir belirsizlik durumu diğer faktörleri de etkiliyor ve öngörülemeyen sonuçlara neden olabilmektedir (Köni, 2016: 211).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkelerin sahip oldukları jeopolitik durum, siyasi yapısı, ekonomik durumu, rejimi, diğer ülkelerle olan ilişkilerinde önemli rol oynamaktadır. Gelişen teknoloji ile ülkeler arası bağlantı daha kolay sağlanmakta ve fikirler sınır ötesine geçmektedir. Aynı zamanda teknolojik gelişmelerle belirsizlik üretilmekte ve bir güvensizlik ortamı meydana gelmektedir. Günümüzde yaşanan sorunlara bakıldığında Lorenz'in ifade ettiği gibi "kelebek etkisi" belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu durum başlangıç noktasına hassas bağlılığı ifade eder. Başlangıç noktasında olan en küçük değişiklik sonuçlarda da değişikliklere yol açmaktadır. Kaos, hayatımızın her alanında vardır ve bununla yaşamak yeni normallik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada önemli olan oluşabilecek kaos durumlarını yönetebilmektir. Aslında

her olayın bir başlangıcı olduğu ve rastlantısal olmayan gerçekliklerin de bilimde değişikliklere neden olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kaos, sadece bilimde değil, hayatımızın içinde de yer alan olasılık noktasına yer verilmiştir. İncelenen olayların çıkış noktaları politik durumlar olmasına rağmen protesto hareketleriyle sınırlarının ötesine geçerek, başka ülkelerde çok başka boyutta kendini gösterdiği görülmüştür. Bu olaylar kelebek etkisini, belirsizlik ilkesini göstermektedir. Yapılan incelemeler ve değerlendirmeler kapsamında, kaosa sebep olan tek bir etmen değil birçok etmen olduğu ortaya çıkmıştır. Sadece ülke yöneticileri değil doğal koşullar da kausun meydana gelmesine neden olur. Fiziki ve beşeri coğrafya faktörleri, ekonomik durum oluşabilecek kaos ortamına zemin hazırlar. Oluşabilecek sorunlara yönelik çözüm önerileri: Küresel sorunlara ilişkin farkındalık oluşturmak amacıyla bilgilendirilme yapılmalı, su kaynakları, gıda üretimi gibi konulara yönelik ortak kararlar doğrultusunda işbirliği yapılabilir, uluslararası kurumlar oluşturulabilir, her ülkenin bir temsilcisi katılabilir, hükümetlerin kendi ülkelerinde fiyatlandırma ile ilgili eşitlik ortamı sağlaması gerekir. Yaşanan siyasi olaylardan kaynaklanan kaosu yönetmek için ise mevcut durumu daha iyiye götürebilmek ya da daha da kötü olmasını engellemek için toplum genelinin faydasını gözetilecek kararlar alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altun, A. S. (2001). Kaos ve Yönetim, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 28Bauman,, Z. (2000). Siyaset Arayışı. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Biçici, F. (2016). Kaos Teorisi, Determinizm ve Yeni Bilim Paradigması Sürecinde Sosyal Bilimler ve Turizm Araştırmaları Açısından Önemi, Turizm Akademik, 3 (1), 29-38.
- Cartwright, T. J. (1991). *Planning and Chaos Theory. Journal of the American Planning Association, 57(1), 44-56.*
- Cox, R. W. (1992). *Multilateralism and world order. Review of International Studies, 18(02), 161-180.* Ertürk, A. (2012). Kaos Kuramı: Yönetim ve Eğitimdeki Yansımaları, Kastamonu Eğitim, 20 (3), 849-868.
- Gleick, J. (2005). Kaos, Yeni Bir Bilim Teorisi. Çev. Fikret Üçcan. Ankara: TÜBİTAK. Koçak, K. (2000). Kaos ve Atmosfer, İstanbul: İTÜ Uçak ve Uzay Bilimleri, 5 (2), 94-97.
- Köni, H. (2016). Kaos Batı Hakimiyetinin Çöküşü. İstanbul: Onsekiz Saniye Yayınları.
- Kurtoğlu, R. (2015). Küresel Hegemonya Savaşları İklim-Su ve Gıda. Ankara: Orion Kitabevi.
- Lazar, A., & Lazar, M. M. (2004). The Discourse of the New World Order: "Out-Casting" the Double Face of Threat. *Discourse & Society, 15(2-3), 223-242.*
- Levy, D. (2007). *Chaos theory and strategy: Theory, application, and managerial implications. Strategic Management Journal, 15(S2), 167-178.*
- Lorenz, E. N. (2005). The Essence Of Chaos, The name of University College London (UCL).
- Orhan, D. D. (2013), Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği, Ankara: Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1-2), 17-29.

Pryor, R. G. L., & Bright, J. (2003). *The Chaos Theory of Careers. Australian Journal of Career Development*, 12(3), 12–20.

Ruelle, D. (1994). *Rastlantı ve Kaos*. Çev. Deniz Yurtören. Ankara: TÜBİTAK.

Rupert, M. (2001). *Ideologies of Globalization Contending Visions of a New World Order*. Taylor & Francis e-Library: London.

Smith, L. (2014). *Kaos*, Çev. Hakan Gür. Ankara: Dost Yayınevi.

Ural, Ş. (2007). Süleyman Demirel Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Konuşma Metni, (sf: 101-111).

Yıldız, N. (2013). *Aşk Yüzyılı Bitti Aşk'ta, İş'te, Siyaset'te Yeni Zamanlar* (6.Baskı). İstanbul: DK Yayınları. Zafer, C. (2021). Yeni dünya düzeninin oluşumu: Ekonomik ve sosyolojik anlamda yeni dünya düzeninin etkileri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler, 20(40), 661-682.

<https://www.gazetevatan.com/gundem/suriyede-ic-savas-nasil-basladi-538013>

EXTENDED ABSTRACT**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET****CAOS IN A NEW WORLD ORDER: CASE STUDY**

This article explains the basic concepts of chaos theory and discusses the principles of precision dependence on the initial state, non-randomness, non-linearity, and uncertainty. As an application and research area, principles are evaluated through case studies. In the globalizing world, with the development of communication technologies, ideas have found the opportunity to go beyond the borders. However, this situation is not always positive, and uncertainty is also produced and an atmosphere of insecurity occurs. Any problem/problem experienced in one country may arise in other countries with the butterfly effect. Chaos exists in every aspect of our lives and living with it is emerging as the new normality. At this point, the important thing is to manage the chaos situations that may occur. Although the starting points of the events examined in the study were political situations, it was seen that they went beyond their borders with protest movements and manifested itself in a very different dimension in other countries. These events show the butterfly effect, the uncertainty principle. The geopolitical situation, political structure, economic situation, regime of the countries play an important role in their relations with other countries. With the developing technology, the connection between countries is easier and ideas go beyond the borders. At the same time, uncertainty is produced by technological developments and an environment of insecurity occurs. When we look at the problems experienced today, as Lorenz puts it, the "butterfly effect" emerges clearly. This indicates a precise dependence on the starting point. The smallest change in the starting point also leads to changes in the results. Chaos exists in every aspect of our lives and living with it is emerging as the new normality. At this point, the important thing is to manage the chaos situations that may occur. In fact, it is seen that every event has a beginning and non-random realities cause changes in science. In this context, chaos is included in the point of possibility, which is not only in science but also in our lives. Although the starting points of the analyzed events were political situations, it was seen that they went beyond their borders with protest movements and manifested itself in a very different dimension in other countries. These events show the butterfly effect, the uncertainty principle. Within the scope of the examinations and evaluations, it has been revealed that there are many factors that cause chaos, not just one. Not only the rulers of the country, but also the natural conditions cause chaos. Physical and human geography factors, economic situation prepares the ground for the chaos environment that may occur. Suggestions for solutions to potential problems: Information should be provided in order to raise awareness about global problems, cooperation can be made in line with joint decisions on issues such as water resources and food production, international institutions can be established, a representative of each country can participate, governments should provide an environment of equality regarding pricing in their own countries. In order to manage the chaos arising from the political events experienced, decisions should be taken in order to improve the current situation or prevent it from getting worse, in order to consider the benefit of the general public.

KATKI ORANI BEYANI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI BİLDİRİMİ

Sorumlu Yazar <i>Responsible/Corresponding Author</i>	Merve Karavar			
Makalenin Başlığı <i>Title of Manuscript</i>	Yeni Dünya Düzeninde Kaos: Örnek Olay İncelemesi			
Tarih <i>Date</i>	10.08.2022			
Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme vb.) <i>Manuscript Type (Research Article, Review etc.)</i>	Araştırma Makalesi			
Yazarların Listesi / List of Authors				
Sıra No <i>Name - Surname</i>	Adı-Soyadı <i>Name - Surname</i>	Katkı Oranı <i>Author Contributions</i>	Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Destek ve Teşekkür (Varsa) <i>Support and Acknowledgment</i>
1	Merve Karavar	%100	-	-